

Suomen karttakuvan kehitys

Allan Tiitta

Kartat kuvastavat paitsi fyysisen maailman todellisuutta myös kulttuuripiirien rajoja ja poliittisen maailman reaaliotteja. Muiden kansallisten symbolien tavoin kartat ovat myös ihmisiä yhdistäviä tunnuksia, jotka samalla sekä ilmentävät että ohjaavat kansallista samastumista, kansallistunnetta.

Karttojen avulla voidaan vaikuttaa sekä käsityksiin menneisyydestä että toiveisiin tulevaisuuden suhteen, sillä niiden avulla on mahdollista korostaa eri alueita erottavia ja yhdistäviä seikkoja. Kartat palauttavat mieliin kansakuntien suuruuden ajat, niiden avulla voi leikata kansakunnan yhteydestä ja samalla historiasta pois niihin aikanaan elimellisesti kuuluneita alueita ja erilaisten "nuolenpääkarttojen" avulla on mahdollista esittää enemmän tai vähemmän perusteltuja alueliitostoihteita.

Kartan kansallisesti vetoava vaikutus on sekä kulttuurista että poliittista perua. Esimerkiksi suomalainen identiteetti kytkeytyy maahan ja maisemaan sekä maantieteelliseen alueeseen ja sen symboleihin. Karttojen suuri kansallinen merkitys korostui jo 1800-luvulla, jolloin ne yleistivät niin kotien kuin koulujenkin käyttöesineinä ja tiedonlähteinä. Kun suomalaiset ymmärsivät, että maan kartoissa näkyvä kytkeytyminen Venäjään johti ulkomaailman silmissä sen autonomisen aseman ja pohjoismaisen yhteyden kaventumiseen, he käynnistivät voimakkaan kartografisen vastahyökkäyksen, jonka yksi suurimmista voitoista oli vuonna 1899 valmistunut Suomen Kartasto.

Kun itsenäisen Suomen synty irrotti Suomen Venäjän yhteydestä, Suomea kuvattiin kansainvälisissä kartastoissa jälleen pohjoismaisessa yhteydessä Skandinavian maiden kanssa. Itsenäisen Suomen koululaispolvet saivat tutustua Tarton rauhan Suomeen, johon kuuluivat Laatokan läntiset ja pohjoiset alueet sekä Petsamo. Toisen maailmansodan jälkeen tilanne muuttui jälleen. Vasemman kätensä menettänyt Suomi-neito tuntui kylmän sodan maailmassa ikään kuin viittaavan lännelle: "hei täällä me olemme".

Vaikka suomalaiset tiesivätkin hyvin asemansa idän ja lännen välissä, he jaksoivat aina suuttua kun punakynä sulki maan reaaliosialismin riemuihin. Suomen liittyminen Euroopan talous- ja rahaliitto EMUun johti siihen, että maamme perinteinen yhteys länteen näkyy nyt kartoissa selvempänä kuin ehkä koskaan.

Valehtelevat kartat

Kartat soveltuvat mielipiteiden muokkaamiseen hyvin jo luonteensa vuoksi. Sillä vaikka kartat perustuisivatkin yleisesti hyväksytyyn faktatietoon, ne puhuvat aina muunneltua totuutta. Kartta ei nimittäin voi olla yhtäaikaan oikeakulmainen, -pintainen ja -pituinen. Oikea kartakuva maailmasta saadaan vain pallokartalla. Lisäksi on otettava huomioon se, että karttojen avulla voidaan myös tietoisesti muokata todellisuutta ja vaikuttaa ihmisten mielikuviin erilaisista asioista. Vaikka esimerkiksi saksalaisen Gerhardus Mercatorin 1500-luvulla laatima maailmankartta soveltoi hyvin sekä merenkulkuun että myöhemmin korostamaan teollistuneiden maiden keskeistä asemaa, todellisesta maailmasta se antaa kovin vääristyneen kuvan. Esimerkiksi Grönlannista tulee kaksi kertaa niin suuri kuin Kiina, vaikka todellisuuudessa Kiina on neljä kertaa niin suuri kuin se. Samoin Skandinavia näyttäytyy virheellisesti yhtä suurena kuin Intia.

Pohjoisen ja etelän välisessä vuoropuhelussa kolmannen maailman valtiot koettivatkin 1970-luvulla tehdä tunnetuksi saksalaisen Arno Petersin laatimaa maailmankarttaprojektia, joka kuvaa eri maanosia niin, että niiden koko on mahdollisimman oikeassa suhteessa toisiinsa riippumatta siitä, miten kaukana ne ovat päiväntasaajasta.

Suomessa Ilmari Hustich laati 1970-luvulla tunnettuja karttoja, joissa hän osoitti, miten puolet Suomen väestöstä sisältävä alue jatkuvasti kutistui ja keskittyi eteläiseen Suomeen. 1990-luvulla Kalevi Rikkinen puolestaan osoitti, miten tietäntyyppisellä alueellisella karttaesityksellä EU-äänestyksen jälkeen voitiin tuottaa mielikuva, jonka mukaan Suomi jakautui jyrkästi ei- ja kyllä-alueisiin ja etelä ja pohjoinen asettuivat jyrkästi toisiaan vasten. Todellisuuudessa äänestyksen keskeinen rajaviiva kulki pikemminkin urbaanien ja ei-urbaanien alueiden välillä. Alueet eivät äänestä vaan ihmiset.

Karttoihin sopii siten hyvin Billy Wilderin nerokkaan elokuvan Piukkojen paikkojen loppukohtaus, jossa lemmenkipeä miljonäärimiekkonen sivuttaa tyyneästi naiseksi pukeutuneen Jack Lemmonin marinan, "minä olen mies", toteamalla: "Eihän kukaan ole täydellinen".

Suomen hahmottuminen kartalla

Pariisin rauhansopimuksen määrittelemä Suomen nykyinen karttakuva on tullut meille kovin tutuksi, sillä se on luonteva osa jokapäiväistä kuvamaailmaamme joukkoviestimien, kirjojen, mainonnan ja internetin välityksellä. Nykyinen karttakuva ohjaa myös meitä näkemään Suomen historian vain tämän nykyisen alueen kautta. Historiakuvamme tulee kuitenkin kattaa myös Suomen karttakuvan muut vaiheet, joista tässä kirjoituksessa annetaan lyhyt läpileikkaus Hermelinin karttojen ilmestymiseen eli Ruotsin ajan loppuvuosiin saakka.

Suomen nykyistä aluetta on kuvattu pohjoista Eurooppaa esittävässä kartoissa jo kauan ennen kuin alue vakiintui poliittisesti ja kulttuurisesti. Toisella kristillisellä vuosisadalla vaikuttaneen Klaudios Ptolemaioksen ohjeiden mukaan laadituissa kartoissa koko Skandinavia esiintyy saarena. Ptolemaioksen työ painui pian unohduksiin Euroopassa, mutta sen vaikutus säilyi arabialaisessa maailmassa. Arabialaisen maantieteilijän al-Idrisin hopeaan kaivertamassa maailmankartassa Skandinavia on edelleen saari, josta voidaan tunnistaa suomalaisia paikannimiä, Abua (Turku) ja Tabast (Häme).

Keskiajan kuluessa kartografinen tietämys kasvoi hitaasti. Skandinaviakin, josta oli jo varhain kiinteät yhteydet Euroopan kulttuurikeskuksiin, kuvattiin edelleen vain epämääräisenä saariryhmänä. Niemimaaaksi Skandinavia muuttui vasta tanskalaisen kartografin Claudius Clavuksen vuonna 1427 laatimassa kartassa Euroopan pohjoisosista. Uuden ajan alussa maapallon karttakuvan tuntemus alkoi kuitenkin lisääntyä nopeasti Klaudios Ptolemaioksen *Geographike hyphesis* ("Opas maantieteeseen") -teoksen uudelleen löytämisen ja löytöretkien ansiosta.

Baijerilaisen Jacob Zieglerin 1532 ilmestyneessä kartassa pohjoismaat ovat jo jokseenkin tunnistettavassa muodossa. Zieglerin mukaan nimi Finland merkitsi samaa kuin hieno tai kaunis maa. Se oli aikoinaan ollut oma kuningaskuntansa, ja sen väestö oli slaavilaista alkuperää ja puhui sen sukuista kieltä. Hän jakoi Suomen seitsemään maakuntaan: Satakunta, Häme, Karjala (johon kuului myös Savo), Pohjois-Suomi, Etelä-Suomi ja Uusimaa. Karttaan on Suomen alueelta merkitty Päijänteen ohella seuraavat paikannimet: Lappi, Kemi, Pohjois-Pohjanmaa, Pohjanmaa, Korsholma, Kuusisto, Turku, Raasepori, Hanko, Hämeen linna, Olavin linna, Viipuri, Närpiö, Ahvenanmaa sekä Finlandia ja Einingia, jotka tarkoittavat Suomea eli Varsinais-Suomea. Pohjoismaiden mittasuhteet oli ensimmäisen kerran esitetty siten, että alue oli pisin pohjois-eteläsuunnassa, ja Suomi oli kuvattu erilliseksi niemimaaaksi. Myös joitakin muita karkeimpia Ptolemaiokseen pohjautuvien varhaisempien karttojen virheitä oli oikaistu.

Carta Marina

Olaus Magnuksen *Carta Marina* ilmestyminen vuonna 1539 oli merkkitapaus kartografian historiassa, sillä se loi perustan koko Pohjolan tuntemukselle. Myös tiedot Suomesta lisääntyivät huomattavasti. Suomi kuvataan tosin edelleen terävänä niemenä, mutta Pohjan- ja Suomenlahden mittasuhteet ovat jo lähes oikeat. Myös paikannimiä on runsaasti, toistasataa, vaikka erityisesti maan sisäosista tiedot ovat vielä puutteelliset.

Magnuksen kartta on hienosti kuvitettu. Suomi on täynnä vesistöjä, vuoria ja metsiä paikannimineen. Järvissä uiskentelee erilaisia kaloja, maalla samoilee kummallisen näköisiä eläimiä, sotilaat taistelevat venäläisten kanssa, puusäleet jalkoihinsa kiinnittäneet lappalaiset pyytävät riistaa, kalastajat saavat mahtavia saaliita. Olavinlinnan viereisessä virrassa ui tummia kaloja, ja myös Viipurin pamaus on kuvattu. Vaikka Olaus antoi valtavasti uutta yksityiskohtaista tietoa Suomesta, perimmiltään kartta tukeutui Tacitukselta ja Ptolemaiokselta peräisin olevaan käsitykseen, että pohjolassa vallitsi "ikuinen talvi ja että siellä asui hurja, taikatempuja harjoittava kansa". Tämä näkemys suomalaisten taikavoimista vakiintui maailmankirjallisuudessa, jossa törmää usein kuvauksiin demonisesti toimivista juopuneista suomalaisista. Esimerkiksi Jack London kertoo eräässä teoksessaan, jonka nimi on sattuvasti Perkele, suomalaisesta merimiehestä, joka oli sanfranciscolaisessa kapakassa niin perusteellisesti tyyppäntynyt ympärillä hääääviin kiinalaisiin, että oli

passittanut heidät toinen toisensa jälkeen kadulle vetämällä heitä palmikosta ja huutamalla jokaisen jälkeen: "Perkele".

Kotimaisen kartografian alku

Carta Marina oli pitkään Pohjolan kartografian tärkein auktoriteetti, ja sen tiedot varsinkin Suomen sisäosista pysyivät vallalla vuosisadan ajan. Esimerkiksi Abraham Orteliuksen kartastossaan vuonna 1579 julkaisema pohjoisten maiden ja merien kartta välitti tietoa Pohjolan maista ja meristä laajalle alueelle, sillä siitä otettiin 40 useille kielille käännettyä painosta. Kartta kuvaa Laatokan ja Äänisen pieniksi järviksi Suomenlahden ja Vienanmeren välisellä vesireitillä. Karttaan on myös merkitty lyhytvartisten pygmiä kuviteltu asuinpaikka napamantereeseen reunalla, jossa taivaankannen kuviteltiin olevan matalalla.

Vasta alankomaalaisen maantieteilijän Gerardus Mercatorin 1595 ilmestynyt Ruotsia ja Norjaa esittävä kartta *Svecia et Norvegia cum confinijis* antaa ensimmäisen kerran sitten Olaus Magnuksen huomattavia uusia tietoja Suomesta ja sen rannikoista. Sisämaasta senkin tiedot olivat puutteelliset, sillä maan sydän- ja raja-alueet olivat yhä kartoittamatta. Joitakin uusia paikannimiä Suomeen on kuitenkin sijoitettu: Vehkalahti, Virolahti, Jämsä ja Sysmä. Laatokka ja Äänisjärvi on kuvattu edelleen pieninä järvinä, ja pohjoisessa on suuri järvi Albus Lacus (Valkoinen järvi).

Ruotsin, Venäjän ja Tanskan erityisesti pohjoisia alueita koskevat rajariidat 1500- ja 1600-luvun vaihteessa antoivat ratkaisevan sysäyksen Pohjoismaiden kartografian kehitykselle. Suurvallaksi pyrkivä Ruotsi ymmärsi, että se tarvitsi tarkkoja tietoja valtakunnasta ja sen lähialueilta. Siksi kuninkaat Kaarle IX ja Kustaa II Aadolf kehottivat 1600-luvun alussa Andreas Bureusta (aateloituna Anders Bure) laatimaan yleiskartan maasta.

Tarkat mittaukset ja perusteellinen tietojen keruu veivät niin kauan aikaa, että Bureuksen Pohjois-Euroopan kartta *Orbis arctoi nova et accurata delineatio* ("Pohjoisen maan uusi ja huolellinen piirustus") ilmestyi vasta 1626.

Bureuksen kartta aloittaa uuden aikakauden pohjoismaisen kartografian historiassa. Kartan paikkakuntien paikanmäärittäykset perustuvat maanmittausretkikuntien maastossa laatimiin karttaluonnoksiin ja astemittauksiin. Kartoittamistyötä mullistaneen ns. mittauspöydän käyttöönotto parantaa työn tarkkuutta, joskin yksityiskohtien osalta kartta on vielä sangen puutteellinen. Epätarkkuudet johtuvat varsinkin siitä, että maantieteellisiä pituuksia ei tuolloin pystytty mittaamaan edes likimäärin.

Bureuksen kartta on myös ensimmäinen kartta, jossa Suomi on kuvattu lähes oikean muotoisena. Siinä korjataan lukuisia aiempien karttojen virheitä ja taruihin perustuvia uskomuksia. Suomen- ja Pohjanlahti on kuvattu kutakuinkin oikein, ja erityisesti Suomen järvialueet ja Laatokan tienoot on hahmotettu aiempaa paremmin. Maakunnat on nimetty, ja niiden rajat on paikoin merkitty pisteiviivalla. Selkeää esitystä täydentää runsas paikannimistö.

Bureuksen kartta pysyi toista sataa vuotta pohjoismaita esittävien karttojen mallina ja perustana. Esimerkiksi vuonna 1633 ilmestyneessä Nicolas Piscatorin kartassa vesistöt ja vedenjakajat ovat jo oikealla paikallaan. Suomen muoto, erityisesti Itä-Suomen, on myös varsin oikea. Bureuksen työ näkyy myös Adrian Veen vuonna 1636 julkaisemassa kartassa, jossa Suomenlahti, Laatokka ja Äänisjärvi on kuvattu hyvin muotojen ja mittakaavan suhteen. Pohjoisesta tiedot ovat yhä puutteelliset, Albus Lacus pysyy edelleen kartalla.

Bureuksen kartan mukaelmista tunnetuimpia on Joan Blaeun suuressa kartastossaan 1662 julkaisema *Magnus Ducatus Finlandiae* ("Suomen suuriruhtinaskunta") eli Suomen suuriruhtinaskunta. Se on ensimmäinen Bureukseen perustuva erillinen Suomen kartta. Gustav Hornille omistetun kartan Suomi ei enää ollut vain maakunta Ruotsin muiden itäisten maakuntien joukossa vaan suuriruhtinaskunta, johon kuuluu seitsemän maakuntaa: Caiania (Pohjanmaa), Savolaxia (Savo), Tavastia (Häme), Nylandia (Uusimaa), Carelia (Karjala), Finlandia Septentrionalis (Pohjois-Suomi) sekä Finlandia Meridio (Etelä-Suomi). Oikeassa yläkulmassa on Suomen herttuakunnan nimen yläpuolelle sijoitettu Suomen ja sen maakuntien vaakuna.

Maanmittauksen alkaminen

Vuonna 1628 Kustaa II Aadolf määräsi Bureuksen järjestämään Ruotsin valtakuntaan maanmittarikoulutuksen. 1640-luvulla Suomessa toimi jo kahdeksan maanmittaria. Maanmittarikoulutuksen lisääntyessä voitiin Suomessa aloittaa

yksityiskohtainen taloudellinen kartoitus verollepanoa ja isoajakoa varten. Karttojen tekoa varten annettiin ohjeita, joihin oli merkitty myös eri kohteiden kuvaamisen tarkoitetut merkit ja värit. Jo 1600-luvulta lähtien tehtiin kahdentyyppisiä karttoja: geometrisia karttoja, jotka olivat suurikaavaisia karttoja yksittäisistä paikkakunnista, kylistä ja tiloista pelto- ja metsämaineen, ja geografisia eli maantieteellisiä yleis- ja erikoiskarttoja, jotka olivat keski- tai pienikaavaisia karttoja pitäjistä, kihlakunnista, lääneistä tai koko valtakunnasta. Suomen 1600-luvun taitavimpia maanmittareita oli Hans Hansson, jonka säilyneistä töistä parhaimpiin kuuluu 1600-luvulla huolellisesti ja tarkasti piirretty Turun läänin kartta. Se oli 1600- ja 1700-luvun vaihteen ainoa yleiskartta Varsinais-Suomesta.

Vuonna 1688 valmistui Ruotsi-Suomen maanmittauslaitoksen johtajan Carl Gripenhielmin johdolla koko valtakunnan yleiskartta. Tätä karttaa ei kuitenkaan julkaistu, koska sen pelättiin soveltuvan liian hyvin sotatoimien suunnitteluun. Salassapitovaatimuksista huolimatta kotimaisella sotilastopografialla oli jo tuolloin huomattava vaikutus kartografian kehitykseen.

Ensimmäisen yleiseen käyttöön tarkoitetun Ruotsin valtakunnan kartan julkaisi vuonna 1696 Erik Dahlberg Ruotsia suurvaltana esittävässä teoksessaan *Suecia antiqua et hodierna* ("Vanha ja nykyinen Ruotsi"). Karttaan oli ilmeisesti päässyt vuotamaan muuten salassa pidettyä kartografista tietoa, sillä se uudisti jossain määrin Bureuksen näkemystä.

Dahlbergin teoksessa on Suomen suuriruhtinaskunnan vaakunan ohella kahdeksan maakuntavaakunaa sekä Viipurin, Hämeenlinnan, Kastelholman ja Tornion kuvat. Vaakunoiden liittekuvissa esitellään varsin realistisesti maakunnan väestöä, elinkeinoja ja maisemia, sillä useimmat niistä ovat suomalaissyntyisen piirtäjän Elias Brennerin käsialaa. Niin kauan kuin karttojen symbolikieli oli kehittymätön, kartografien ja maisemamaalarien töiden välillä ei ollutkaan ratkaisevaa eroa huolimatta siitä, että karttojen kuvaussuunnaksi vakiintui jo varhain suoraan ylhäältä alas. Molempien tavoitteena oli löytää maiseman olennaisimmat piirteet ja luoda niistä havainnollinen ja elimellinen kokonaiskuva tasopinnalle.

Maanmittauksen ohella tuntemusta Suomesta lisäsivät maakunta-, kaupunki- ja pitäjänkuvaukset, jotka olivat lähinnä kaunopuheisuuden opinnäytteiksi tarkoitettuja kotiseudun ylistyksiä. Paikalliskuvausten sarjan aloitti Johannes Messenius 1611 ilmestyneellä teoksellaan *Sveopentaprotopolis*, joka oli valtakunnan ensimmäinen historiallis-maantieteellinen käsikirja-yleisesitys.

Fenofiilisen huippunsa aluekuvaukset saavuttivat Daniel Jusleniuksen tuotannossa. Jusleniuksen 1700 ilmestynyt väitöskirja *Aboa vetus et nova* ("Vanha ja uusi Turku") nousi kriittikittömän rudbeckiläisen metodisuunnan huomattavimmaksi teokseksi Turussa, mutta se antaa myös hyödyllistä tietoa omasta ajastaan.

Merikartoitus

Uuden ajan alkupuolen käytetyimpien merikarttojen laatijoina olivat vielä hollantilaiset, mm. Gerhardus Mercator ja Lucas Jansz Waghenauer, mutta 1600-luvulla myös ruotsalaiset kartografit alkoivat julkaista merikartastoja. Näistä huomattavimmaksi nousi Werner von Rosenfeldtin ja Petter Geddan vuonna 1695 julkaisema *General-Hydrographisk Chart-Book öfver Östersjön och Katte-Gatt*, joka on samalla ensimmäinen ruotsalainen merikartasto. Kartasto sisältää viisi Suomen rannikoita kuvaavaa karttaa.

Suomen rannikoiden ja merialueiden kartoitus edistyi 1700-luvulla sotilaallisten motiivien vauhdittamana. Suuressa Pohjan sodassa tappion kärsinyt Ruotsi joutui kiinnittämään huomionsa Suomen ja Suomenlahden puolustukseen, kun uudeksi mahtitekiäjäksi noussut Venäjä pyrki laajentumaan länteen ja turvaamaan voimakkaan laivaston avulla Nevajoen suulle perustetun Pietarin kasvua.

Ajan kartoitustoiminnan suurimpia saavutuksia oli vara-amiraali Johan Nordenankarin 1700-luvun lopulla julkaisema merikartasto *General Charta til Sveriges Sjö-Atlas*. Gustaf af Klintin tunnetut merikartat etelärannikon eri osista julkaistiin 1800-luvun alussa, ja niitä käytettiin vuosisadan loppupuolelle saakka.

Venäjällä kartografiasta tuli Pietari Suuren hallituskaudella yksi maan uudistus- ja valloituspolitiikan kulmakivistä. Vallatuista maakunnista laadittiin tarkat maantieteelliset kuvaukset ja kartat, ja laivaston toiminnalle tärkeä Itämeren kartoitus käynnistettiin nopeasti.

Ruotsin vallan loppuaika

Kun Ruotsi oli menettänyt suurvalta-asemansa suuressa Pohjan sodassa, se pyrki korvaamaan kärsimänsä aluemenetykset tehostamalla jäljelle jääneiden alueiden hyödyntämistä. Jälleenrakennuksen lähtökohta oli oikea tieto maasta, minkä vuoksi voimat suunnattiin perustietojen keräämiseen. Tämä tavoite johti 1730-luvulta lähtien paikalliskuvausten asiasisällön syventymiseen sekä laaja-alaisten kartografisten mittausten aloittamiseen.

Ruotsin kartografian kehitystä viitoitti Ranskan tiedeakatemia varustama retkikunta, joka teki de Maupertuis'n johdolla 1736–37 kolmio- ja painovoimamittauksia Tornionjokilaaksossa. Mittaukset liittyivät laajempaan tutkimukseen, jonka avulla vahvistettiin todeksi Newtonin esittämä väite, jonka mukaan Maa on navoiltaan litistynyt. Retkikunnasta koitui suomalaisille myös välitöntä hyötyä, sillä se jätti maahan mittausvälineistöä, jota voitiin käyttää hyväksi omissa kartoitustöissä.

1740-luvulla kartoitusta ryhtyi edistämään maanmittauskomissio, joka perustettiin alkuaan isonjaon toteuttamista varten. Komissioon kuului myös tähtitieteellinen observaattori, jonka tuli koota yhteen maanmittarien havainnot ja määrittää yleensäkin maan maantieteellinen sijainti. Ensimmäiseksi observaattoriksi nimettiin Jacob Gadolin, joka mittasi kolmioketjun Turusta Ahvenanmaan kautta Ruotsin Grisslehamniin. Gadolinin siirryttyä Turun akatemian fysiikan professoriksi työtä jatkoi Johan Justander, jonka johdolla mittaustyöt etenivät Turusta Helsinkiin vuoteen 1774 mennessä. De Maupertuisin, Gadolinin ja Justanderin työt merkitsivät varsinaisen geodeettisen toiminnan alkua Suomessa.

Kartoituksen tärkeimpänä taustavaikuttajana oli kuninkaallisen maanmittauskonttorin ylljohtajaksi 1747 nimetty Jacob Faggot, joka edisti myös kotiseuduntutkimusta mm. laatimalla yksityiskohtaiset ohjeet pitäjänkuvausten kirjoittamista varten. Ruotsin kuninkaallinen maanmittauskonttori sai 1735 oikeuden julkaista maantieteellisiä karttoja. Komission keräämää kartta-aineistoa käytti hyväkseen Georg Biurman, jonka 1747 julkaisema Svean- ja Götönanmaan sekä Suomen ja Norrlannin kartta oli ensimmäinen valtakunnankartta Bureuksen 1626 julkaiseman kartan jälkeen. Se oli aikakautensa muihin julkaistuihin karttoihin verrattuna ylivoimaisen tarkka ja ensimmäinen tavallisen kansan ostettavissa ollut kartta.

Vuosina 1777–1805 maantieteellisiä kartoitustöitä teki myös ns. suomalainen rekognosointiprikaati. Se käytti pohja-aineistona maanmittauskomissioiden laatimia pitäjänkarttoja ja täydensi niitä sotilaallisesti tärkeillä tiedoilla. Rekognosointiprikaati laati noin 1000 karttalehteä, joita ei kuitenkaan julkaistu. Erityisen merkittävä on Etelä-Suomen merialueiden kartoitus valtakunnan itärajalta Ahvenkoskelta Hankoon asti.

Maanmittauskonttorin kartoitustöitä Suomessa johti 1700-luvun lopulla Eric af Wetterstedt, jonka johdolla valmistui, lopulta julkaisematta jäänyt täydellinen karttalaitos Suomesta. Tämän karttalaitoksen valmistuttua Wetterstedt ryhtyi kokoamaan suurempikokoista, Suomen maaherrakunnat ja koko maan käsittävää kartastoa. Karttoista ehdittiin julkaista vain Ahvenanmaan, Ruotsin ja Suomen saariston (1787) sekä Heinolan maaherrakunnan (1793) kartat, ennen kuin työ jouduttiin 1796 lopettamaan varojen ja työvoiman puutteen vuoksi.

Tällöin työtä ryhtyi jatkamaan omilla varoillaan vuorineuvos, vapaaherra S. G. Hermelin, joka sai oikeuden käyttää maanmittauskonttorin ja muiden valtion laitosten hallussa olevaa kartta-aineistoa sekä 15 vuodeksi yksinoikeuden karttojen julkaisemiseen valtakunnan eri maakunnista. Hermelinin kustantamana ilmestyi vuosina 1798–99 viisi Suomen maaherrakuntien karttaa: Turun–Porin, Uudenmaan–Hämeen–Kyminkartanon, Savon–Karjalan ja Vaasan maaherrakuntien kartat mittakaavaan 1:540 000 sekä Oulun maaherrakunnan kartta mittakaavaan 1:750 000.

Maaherrakuntien karttojen lisäksi julkaistiin nelilehtinen Ruotsi-Suomen yleiskartta (1:1 620 000), jonka lehti "Storfurstendömet Finland" valmistui 1799.

Hermelinin pääkartografina toimi suomalainen Carl Peter Hällström, joka teki lukuisia paikanmäärytyksiä ja yksityiskohtien tarkistuksia eri puolilla Suomea. Kun kartat oli tuettu kiinteään geodeettiseen runkoon ja vedenjakajien kuvaamisesta vuorijonoina oli pääosin luovuttu, työ merkitsi huomattavaa saavutusta suomalaisessa kartografiassa.

Hermelinin kartat olivat käytössä 1800-luvun puoliväliin saakka, ja niihin turvauduttiin myös aivan käytännöllisissä tarkoituksissa, kuten tie- ja vesirakennustöiden suunnittelussa.

Kirjoittaja on kulttuurimaantieteen dosentti Helsingin yliopistossa. Kirjoitus perustuu Suomen Maantieteellisen

